

Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda

TÜRKMENISTANYŇ

KANUNY

Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2012 ý., № 1, 37-nji madda)

(Türkmenistanyň 01.03.2014 ý. № 43-V, 16.08.2014 ý. № 114-V we 03.06.2017 ý., № 578-V Kanunlary esasynda girizilen üýtgetmeler bilen)

Şu Kanun aýratyn tebigaty goragyş, ylmy, medeni, estetiki, dynç alyş-sagaldyş we sagaldyş gymmaty bolan aýratyn goralýan tebigy ýerleri dolandyrmagy guramak, goramak we peýdalanmak babatda gatnaşyklary düzgünleşdirýär.

I BAP. UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Şu Kanunda ulanylýan esasy düşüňjeler

Şu Kanunda aşakdaky esasy düşüňjeler ulanylýar:

aýratyn goralýan tebigy ýerler – tebigy serişdeleriň ekologik deňagramlylygyny, baýlygyny we köpdürlüligini hem-de daşky tebigy gurşawyň peýdaly häsiýetlerini aýap saklamak we dikeltmek maksady bilen döwletiň aýratyn goragyna alnan, aýratyn tebigaty goragyş, ylmy, medeni-öwreniş, dynç alyş-sagaldyş, estetiki gymmaty bolan tebigy gurşawyň ýer bölekleri (ýerler, tokaýlar, suwlar, ýerasty baýlyklar, howa giňişligi), tebigy toplumlar we aýry-aýry obýektler;

aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamy – tebigy toplumlarynyň we geografik zolaklaryň obýektleriniň wekilçiligini üpjün edýän, dürli derejelerdäki aýratyn goralýan tebigy ýerleriň öz arasynda ekologik taýdan baglanyşykly jemi;

biologik köpdürlülük – belli bir ýer üçin häsiýetli ösümlikleriň, haýwanlaryň we beýleki organizmleriň jemi;

gorag zolagy – aýratyn goralýan tebigy ýerleriň we olarda bar bolan tebigy toplumlaryň hem-de obýektleriň ekologik ulgamlarynyň ýagdaýyna we dikeldilmegine ýaramaz täsir edýän, islendik işi bu zolaklaryň ýerlerinde gadagan etmek ýa-da çäklendirmek bilen aýratyn goralýan tebigy ýerleri bu ýaramaz täsirlerden goramak maksady bilen olaryň käbir görnüşleriniň töwereginde döredilýän zolak;

tebigaty gorayyş döwlet edaralary - ýuridik şahsyň statusy bolan aýratyň goralýan tebigy ýerleriň görnüşleri;

aýratyn goralýan tebigy ýerleriň tebigy toplumlary – aýratyn goraga degişli janly we jansyz tebigatyň obýektleriniň jemi;

Tebigatyň ýylýazgysy – ýeke-täk usulyýet boýunça geçirilýän, ekologik ulgamlaryň we tebigy obýektleriň ýagdaýy üçin döwlet tebigy goraghanalarynyň, döwlet biosfera goraghanalarynyň we milli tebigy seýilgähleriň ylmy düzüm birlikleri tarapyndan amala aşyrylýan ulgamlaryň syn etmeleriň maglumatlarynyň jemi;

introduksiýa – ösümlikleriň we haýwanlaryň täze görnüşleriniň olaryň ýaşaýan gurşawynyň ýerlerinden daşyna bilkastlaýyn ýa-da tötänleýin geçirilmegi;

aýratyn goralýan tebigy ýerleriň döwlet kadastry – hukuk statusy; geografik ýagdaýy; ekologik, ylmy, ykdysady, aň-bilim, medeni we aýratyn goralýan tebigy ýerleriň beýleki gymmatlyklarynyň san we hil häsiýetnamalary hakynda maglumatlaryň jemi;

aýratyn goralýan tebigy ýerleri durnukly peýdalanmak – uzak möhletleýin hem-de belli bir depginler bilen ulanylan ýagdaýynda-da ýerleriň gurdan düşmegine getirmäge ukypsyz bolan biologik baýlyklary aýratyn goralýan tebigy ýerlerde peýdalanmak;

ekologik ulgam – sebitiň tebigy, taryhy-medeni we sosial-ykdysady aýratynlyklaryny hasaba almak bilen öz aralarynda we ekologik geçelgeleriň aýratyn goralýan tebigy ýerleriniň hem-de guralan beýleki görnüşleri bilen

baglanyşykly dürli derejelerdäki we görnüşlerdäki aýratyn goralýan tebigy ýerleriň toplумы;

ekologik geçelge – janly tebigatyň obýektleriniň tebigy migrasiýasyny (ýaýramagyny) üpjün etmek we olary aýap saklamak üçin aýratyn goralýan tebigy ýerleriň öz aralarynda we beýleki görnüşleri bilen aýratyn goralýan tebigy ýerleri birleşdirýän meýdanlaryň we suw obýektleriniň goralýan uçastoklary tarapyndan berlen ekologik ulgamyň bir bölegi;

aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramak – Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmalaryny ýüze çykarmak we oňüni almak üçin aýratyn goralýan tebigy ýerlerde geçirilýän çäreleriň toplумы;

genetiki fond– ähli janly organizmleriň görnüşleri bilen olaryň nesil alamatlarynyň jemi;

genetik serişdeler – adamzadyň häzirki we geljekki nesilleri üçin gymmaty bolan ösümlük we haýwan gelip çykyşly islendik genetik material.

2-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiýasyna esaslanýar we şu Kanundan hem-de Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan durýar.

2. Şu Kanun bilen düzgünleşdirilmedik böleginde ýerasty baýlyklary, ýerleri, suwlary, atmosfera howasyny, tokaýlary, ösümlük we haýwanat dünýäsini hem-de aýratyn goralýan tebigy ýerleriň beýleki tebigy serişdelerini peýdalanmak we goramak boýunça gatnaşyklar Türkmenistanyň ýörite kanunlary bilen düzgünleşdirilýär.

3. Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kanunda bellenen kadalardan başga kadalar bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet syýasatynyň esasy ýörelgeleri

Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet syýasatynyň esasy ýörelgeleri aşakdakylardyr:

- 1) biologik köpdürlüligi, ekologik ulgamlary, seýrek duş gelýän we adaty bolan landşaftlaryň abat saklanylmagyny we dikeldilmegini üpjün edýän aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamlaryny ösdürmek;
- 2) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet tarapyndan düzgünleşdirmek we gözegçilik etmek;
- 3) ylmy, medeniýeti, bilimi, ekologik syýahatçylygy ösdürmek we tebigy serişdeleriň hasylyny ýygnamak maksady bilen aýratyn goralýan tebigy ýerleri durnukly peýdalanmak;
- 4) aýratyn goralýan tebigy ýerleri peýdalanmagyň tölegliligi;
- 5) aýratyn goralýan tebigy ýerlere ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak;
- 6) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagy üçin jogapkärçilik;
- 7) aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramagyň we peýdalanmagyň wezipelerini çözmäge raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň gatnaşmagy;
- 8) aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda maglumatlara elýeterlilik;
- 9) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda halkara hyzmatdaşlygy.

4-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerler tebigaty goraýyş, sagaldyş, dynç alyş-sagaldyş we taryhy-medeni maksatly ýerlere degişlidir we Türkmenistanyň ýer kanunçylygynda bellenen tertipde berilýär.
2. Aýratyn goralýan tebigy ýerler döwletiň aýratyn eýeçiligi bolup durýarlar.
3. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde olaryň maksatlaýyn niýetlenilişine garşy gelýän işleri geçirmek gadagan edilýär.

5-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň derejeleri we görnüşleri

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerler tebigy toplumlaryň we oýbektleriň ähmiýetine hem-de gymmatyna baglylykda şu aşakdaky derejelere bölünýär:

1) ÝUNESKO-nyň Bütindünýä mirasynyň sanawyna, ÝUNESKO-nyň biosfera goraghanalarynyň Bütindünýä ulgamynyň sanawyna, tebigaty goramagyň Halkara birleşiginiň Halkara sanawlaryna goşulan we goşmak üçin nazarda tutulýan, ekologik, ylmy, medeni, estetik, dynç alyş-sagaldyş nukdaý nazaryndan ajaýyp uniwersal gymmaty bolan halkara ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerler;

2) Türkmenistanyň çäklerinde aýratyn ekologik, ylmy, medeni, estetik, dynç alyş-sagaldyş ähmiýeti bolan döwlet ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerler;

3) welaýatyň, welaýat hukukly şäheriň, etrabyň, etrap hukukly şäheriň, etrapdaky şäheriň, şäherçäniň, geňeşligiň anyk aýratyn ýerlerinde ekologik, ylmy, medeni, estetik, dynç alyş-sagaldyş ähmiýetli, ýerli ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerler.

2. Gorag düzgünini döretmegiň we görnüşiniň maksatlaryna baglylykda aýratyn goralýan tebigy ýerler şu aşakdaky görnüşlere bölünýär:

1) döwlet tebigy goraghanalary;

2) döwlet biosfera goraghanalary;

3) milli tebigy seýilgähler;

4) döwlet tebigy çäkli goraghanalar;

5) döwlet tebigy ýadygärlikler;

6) sagaldyş maksatly tebigy ýerler;

7) döwlet botanika baglary;

8) döwlet zoologiýa seýilgähleri.

Türkmenistanyň kanunçylygynda aýratyn goralýan tebigy ýerleriň beýleki görnüşleri, ýagny halkara ähmiýeti bolan suw-batgalyk ýerler; esasy ornitologik ýerler; gaýtalanmaýan tebigy suw obýektleri ýa-da olaryň bölekleri we beýleki görnüşleri hem göz önünde tutulyp bilner.

3. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri halkara, döwlet we ýerli ähmiýetli derejelere degişli etmek şu Kanuna, Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna we halkara şertnamalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

6-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek, işini üýtgedip guramak we bes etmek

1. Ähmiýetliliginiň derejesi boýunça halkara we döwlete degişli aýratyn goralýan tebigy ýerler Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň hödürnamasy boýunça döredilýär.

2. Ähmiýetliliginiň derejesi boýunça halkara we döwlete degişli aýratyn goralýan tebigy ýerleri üýtgedip guramak we olaryň işini bes etmek Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň kararynyň esasynda aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň ýa-da aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşyk bolan mahalynda ýerine ýetiriji häkimiýetiň beýleki gyzyklanýan edarasynyň teklipnamasy boýunça amala aşyrylýar.

3. Ýerli ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek, üýtgedip guramak we işini bes etmek hakynda kararlar aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylyp ýerine ýetiriji häkimiýetiň ýerli edaralary tarapyndan kabul edilýär.

4. Döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin aýratyn goralýan tebigy ýerlerden ýerleri almaga aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylan ýerine ýetiriji häkimiýetiň gyzyklanýan edaralarynyň teklipnamasy boýunça kabul edilen Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary boýunça aýratyn halatlarda ýol berilýär.

7-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň hukuk statusy

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň her görnüşi boýunça birkysmy düzgünnama aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanýar.

Degişli birkysmy düzgünnama esasynda her bir anyk aýratyn goralýan tebigy ýer boýunça düzgünnama işlenilip taýýarlanylýar we şol aýratyn goralýan tebigy ýeriň ygtyýarynda durýan ýerine ýetiriji häkimiýetiň edarasy tarapyndan tassyklanylýar.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerler olaryň iş möhletlerini görkezmezden (möhletsiz) ýa-da kesgitli möhlet bilen (möhletli) döredilýär.

3. Tebigaty goraýyş döwlet edaralaryna aýratyn goralýan tebigy ýerlerde ýer bölekleri Türkmenistanyň ýer kanunçylygyna laýyklykda muzdsuz eýelik etmäge we peýdalanylmaga berilýär.

4. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde ýerleşen jaýlar we desgalar, taryhymedeni we beýleki gozgalmaýan emlägiň obýektleri derhal dolandyrmak ýa-da hojalygy alyp barmak hukugynda tebigaty goraýyş döwlet edaralaryna berilýär.

8-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň gorag zolaklary

1. Amatsyz daşky täsirden aýratyn goragy we goralyp saklanylmagyny üpjün etmek üçin aýratyn goralýan tebigy ýerleriň töwereginde gorag zolaklary döredilýär.

2. Gorag zolaklary:

1) döwlet tebigy goraghanalaryň we döwlet biosfera goraghanalaryň töwereginde hökmany tertipde döredilýär;

2) milli tebigy seýilgähleriň we beýleki aýratyn goralýan tebigy ýerleriň töwereginde döredilip bilner.

3. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň derejelerinden ugur alyp olaryň gorag zolaklarynyň ýerlerinde tebigatdan peýdalanmagy döretmek, ölçegleri, serhetleri we düzgüni hakynda karar kabul edilýär:

1) halkara we döwlet ähmiýetli – aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň tekliplnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan;

2) ýerli ähmiýetli – aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylyp ýerine ýetiriji häkimiýetiň ýerli edaralary tarapyndan.

4. Gorag zolagyny bellemek hakynda karar – aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek bilen bir wagtda kabul edilýär.

5. Gorag zolagynyň ýerini yglan etmek hakynda karar degişli ýer bölekleriniň (suw obýektleriniň) eýelerinden we peýdalanyjylaryndan olaryň alynmagyna eltmeýär.

9-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri guramak üçin ýer böleklerini ätiýaçlykda saklamak

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň derejesinden ugur alyp olary guramak üçin ýer bölekleriniň tebigy, medeni, taryhy nukdaý nazaryndan aýratyn gymmatlyklaryny ätiýaçlykda saklamak aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşyp, aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan ýa-da ýerine ýetiriji häkimiýetiň ýerli edaralary tarapyndan geçirilýär.

2. Ýerler ätiýaçlykda saklananda we aýratyn goralýan tebigy ýerler, olaryň gorag zolaklary döredilende olaryň işini çäklendirmek ýa-da bes etmek bilen dörän ýuridik we fiziki şahslaryň (ýer eýeleriniň, ýerden peýdalanyjylaryň, kärendeçileriň we ýer bölekleriniň eýeleriniň) ýitgileriniň Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde öwezi dolunmaga degişlidir.

3. Ýer böleklerine eýelik etmäge we peýdalanmaga ýa-da olary ýuridik we fiziki şahslara kärendesine bermäge diňe döwlet ekologiýa seljerme toparynyň oňyn netijenamasy bolan mahalynda ýol berilýär.

4. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri guramak üçin ýer böleklerini ätiýaçlandyrmagyň tertibi ýer serişdeleri babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylyp, aýratyn goralýan

tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

10-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri dolandyrmagyň meýilnamasy

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde amala aşyrylýan iş aýratyn goralýan tebigy ýerlei dolandyrmagyň ygtyýarynda onuň durýan döwlet edarasy tarapyndan tassyklanylýan ýyllyk we bäş ýyllyk meýilnamalara laýyklykda alnyp barylýar.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýeri dolandyrmagyň meýilnamalary aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýan usulyýet görkezmelerine laýyklykda aýratyn goralýan tebigy ýeriň administrasiýasy tarapyndan işlenilip taýýarlanylýar.

3. Aýratyn goralýan tebigy ýeri dolandyrmagyň meýilnamasy şu aşakdakylary öz içine alýar:

1) geçen döwür üçin aýratyn goralýan tebigy ýeriň işine baha bermegi;

2) geçen döwür üçin tebigy we sosial ykdysady şertleriň üýtgemeleriniň seljermesini;

3) indiki döwür üçin aýratyn goralýan tebigy ýerde ylmy, tebigaty goraýyş, ekologiýa aň-bilim, syýahatçylyk, dynç alyş-sagaldyş we çäklendirilen hojalyk işiniň her bir ugry boýunça çäreleri;

4) dolandyryş gurluşyny, kadalaşdyryjy hukuk binýadyny kämilleşdirmek, işgärler bilen üpjün etmek we olaryň hünärini ýokarlandyrmak, ýerli ilat bilen we ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary we ýerli öz-özüňi dolandyryşedaralary bilen arkalaşykly hereket etmek arkaly dolandyryş meýilnamasyny durmuşa geçirmegiň mehanizmlerini.

11-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň döwlet kadastry

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň döwlet kadastry şu aşakdaky maksatlar bilen ýöredilýär:

aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamynyň ýagdaýyna baha bermek;

olary ösdürmegiň geljegini kesgitlemek;

olaryň goragyny guramak;

ylmy barlaglary rejeli geçirmek we meýilleşdirmek;

sosial-ykdysady ösüşiň wezipeleri çözülende olary hasaba almak üçin kadastrdaky bar bolan ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary we öz-özüňi dolandyryş edaralaryny, gyzyklanýan kärhanalary, edaralary we guramalary maglumatlar bilen üpjün etmek.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň döwlet kadastry Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna ýöredilýär.

12-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri maliýeleşdirmek

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerler olaryň derejesinden we görnüşinden ugur alnyp maliýeleşdirilýär:

1) sagaldyş maksatly tebigy ýerlerden başga, halkara we döwlet maksatly aýratyn goralýan tebigy ýerler – Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna;

2) ýerli maksatly aýratyn goralýan tebigy ýerler – ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň serişdeleriniň hasabyna;

3) sagaldyş maksatly tebigy ýerler - ygtyýarynda şeýle aýratyn goralýan tebigy ýerler bolan ýerine ýetiriji häkimiýetiň edaralarynyň we kärdeşler arkalaşygy edaralarynyň serişdeleriniň hasabyna.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň işini maliýeleşdirmek üçin degişli býujetleriň serişdeleri döredilende aşakdakylardan alynýan goşmaça serişdeler nazara alynýar:

1) tebigaty goraýyş, mahabat-neşirýat we aň-bilim işinden gelýän girdejiler;

2) tebigy toplumlara we obýektlere ýetirilen zyýanyň öwezini dolmagyň hasabyna gelip gowuşmalar;

- 3) administratiw ýa-da kazyýet tertibinde tutulyp alynýan jerimeler;
- 4) aw awlamagyň we balyk tutmagyň muzdsuz alnan gurallaryny ýerlemekden, bikanun alnan önümi satmakdan alnan gelip gowuşmalar;
- 5) ýuridik we fiziki şahslaryň grantlary, meýletin gatançlary;
- 6) fiziki şahslaryň olaryň çäginiň elýeterliligine we tebigy serişdelerden peýdalanylyşyna rugsatlary bermekden alnan serişdeler;
- 7) syýahatçylyk, dynç alyş-sagaldyş we beýleki işden gelýän girdejiler;

13-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerlere fiziki şahslaryň barmagy

1. Fiziki şahslar şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen bellenen tertipde aýratyn goralýan tebigy ýerlere baryp bilerler.

Seýrek we ýok bolup gitmek howpy astynda durýan ösümlikleriň we haýwanlaryň görnüşlerini, olaryň ösýän we ýaşayan gurşawlaryny goramak maksady bilen aýratyn goralýan tebigy ýerleriň aýry-aýry böleklerine fiziki şahslaryň barmagy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan belleniýär.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerlere fiziki şahslaryň barmaklygy olaryň ygtyýarynda durýan edaralar tarapyndan tassyklanylýan bu ýerlere barmagyň düzgünlerine laýyklykda amala aşyrylýar.

3. Daşary ýurt raýatlarynyň döwlet tebigy goraghanalaryna, döwlet biosfera goraghanalarynyň goraghana düzgüniniň (ýadronyň) zolagyna we milli tebigy seýilgähleriň berk gorag zolagyna barmaklygy ýerine ýetiriji häkimiýetiň gyzyklanma bildirýän edarasynyň haýyşnamasy boýunça, aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan berilýän rugsatnamasy esasynda amala aşyrylýar.

II BAP. AÝRATYN GORALÝAN TEBIGY ÝERLER BABATDA DÖWLET DÜZGÜNLEŞDIRIŞI WE GÖZEGÇILIGI

14-nji madda. Döwlet düzgünleşdiriş edaralary

Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet düzgünleşdirişini şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen bellenen tertipde Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ygtyýarly döwlet edarasy, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýetiň edaralary we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary amala aşyrýarlar.

15-nji madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ygtyýarlygy

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

- aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet syýasatynyň esasy ugurlaryny işläp taýýarlaýar;
- aýratyn goralýan tebigy ýerlere eýelik etmek, peýdalanmak we ygtyýar etmek hukugyna eýelik edýär;
- aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň tekliptomasy boýunça aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamyny ösdürmegiň maksatnamalaryny tassyklaýar;
- düzgünleşdirilýän syýahatçylyk we dynç alyş-sagaldyş işini amala aşyrmak üçin döwlet tebigy goraghanalarynyň, döwlet biosfera goraghanalarynyň we milli tebigy seýilgähleriň çäginde ýer böleklerini bölüp bermegiň kadalaryny tassyklaýar;
- halkara we döwlet ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek, işini üýtgedip guramak we bes etmek boýunça karar kabul edýär;
- aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda halkara hyzmatdaşlygyny utgaşdyrýar;
- şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda onuň ygtyýaryna girýän beýleki meseleleri çözüär.

16-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ygtyýarly ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarlygy

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ygtyýarly ýerine ýetiriji häkimiýetiň edarasy:

- aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet syýasatyny durmuşa geçirýär;

- aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet edaralarynyň we guramalarynyň işini utgaşdyrýar;

- aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamyny ösdürmegiň maksatnamalaryny işläp taýýarlaýar;

- aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek we giňeltmek boýunça ylmy we tehniki ykdysady esaslandyrmalaryň işlenilip taýýarlanylmagyny guraýar;

- özüne edara tabynlygyndaky aýratyn goralýan tebigy ýerlere ýolbaşçylygy amala aşyrýar;

- aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda kadalaşdyryjy hukuk namalaryny işläp taýýarlaýar;

- aýratyn goralýan tebigy ýerler tarapyndan berilýän hyzmatlar üçin nyrlaryň möçberlerini belleýär;

- öz ygtyýarynda durýan aýratyn goralýan tebigy ýerleri dolandyrmagyň meýilnamalarynyň işlenip taýýarlanylmagyny guraýar we tassyklaýar;

- aýratyn goralýan tebigy ýerleriň döwlet kadastryny işläp taýýarlaýar, tassyklaýar we ýöredýär;

- aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ýagdaýyna, goraluşyna we peýdalanylyşyna aýratyn goralýan tebigy ýerleri dolandyrmagyň tassyklanan ýyllyk we baş ýyllyk meýilnamalaryna laýyklykda döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

- edara tabynlygyndaky aýratyn goralýan tebigy ýerleriň işi hakynda statistik edaralara hasabatlylygyň öz wagtynda berilmegi üçin jogapkärçilik çekýär;

- aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrýar;

- şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýaryna girýän beýleki meseleleri çözüär.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri dolandyrmak üçin tebigaty goraýyş döwlet edaralary döredilýär, olaryň ygtyýarlyklary şu Kanun, olar hakynda Düzgünnamalar we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenilýär.

17-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji ýerli häkimiýetiň edaralary we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň ygtyýarlygy

Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýetiň edaralary we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary:

- aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek we işlemegi boýunça çärelere gatnaşýar;
- aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek we giňeltmek boýunça teklipleri aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasyna girizýär;
- ýerli ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek, işini üýtgedip guramak we bes etmek boýunça karar kabul edýärler;
- aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek we giňeltmek boýunça döwlet ekologik seljermäni, ylmy we tehniki-ykdysady esaslandyrmalaryň işlenip taýýarlanylmagyny we geçirmegiň üpjün edilmegini guramaga gatnaşýarlar we ýardam edýärler;
- şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda olaryň ygtyýaryna girýän beýleki meseleleri çözüýärler.

18-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri guramaga, goramaga we peýdalanmaga jemgyýetçilik birleşikleriniň we raýatlaryň gatnaşmagy

1. Jemgyýetçilik birleşikleri we raýatlar aýratyn goralýan tebigy ýerleri guramak, goramak we peýdalanmak boýunça çäreleriň amala aşyrylmagyna aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasyna gatnaşmaga we ýardam etmäge haklydyrlar.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy görkezilen ýerleri goramak we rejeli peýdalanmak boýunça jemgyýetçilik birleşikleriniň we raýatlaryň teklibini nazara alýarlar.

3. Jemgyýetçilik birleşikleri we raýatlar aýratyn goralýan tebigy ýerler hakyndaky maglumaty aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasından soramaga we almaga hukuklydyrlar. Bu edara Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan halatlardan başga şeýle maglumaty berýär.

4. Jemgyýetçilik birleşikleri we raýatlar Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde aýratyn goralýan tebigy ýerler guralanda, goralanda we peýdalanylanda jemgyýetçilik ekologik seljermesini geçirmek we jemgyýetçilik ekologik gözegçiligini amala aşyrmak hukugyna eýedirler.

19-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet gözegçiligi

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet gözegçiliginiň ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň berjaý edilmegini üpjün etmek maksady bardyr.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet gözegçiligi aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

III BAP. DÖWLET TEBIGY GORAGHANALARY

20-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalar hakynda umumy düzgünler

1. Döwlet tebigy goraghanalary haýwanat we ösümlük dünýäsiniň genetik fonduny, meňzeş we täsin ekologik hem-de geologik ulgamlaryny we landşaftlary aýap saklamak we öwrenmek, tebigy prosesleriň we hadysalaryň tebigy akymyny üpjün etmek üçin şertleri döretmek, daşky gurşawy

goramagyň ylmy esaslaryny işläp taýýarlamak maksady bilen döredilýän aýratyn goralýan tebigy ýerlerdir.

2. Döwlet tebigy goraghanasy ýuridik şahsdyr we aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň tekliplnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen tebigaty goramagyň döwlet edarasy görnüşinde döredilýär.

3. Değişli ýeri döwlet tebigy goraghana diýip ygylan etmek hakyndaky çözgüt Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde olary peýdalanyjylardan we eýelerinden değişli ýer bölekleriniň (suw obýektleriniň) alynmagyna eltýär.

4. Döwlet tebigy goraghanalar aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanýan olar hakyndaky düzgünnamalaryň esasynda hereket edýärler.

21-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalaryň işiniň esasy ugurlary

Döwlet tebigy goraghanalaryň işiniň esasy ugurlaryna şular değişlidir:

1) döwlet tebigy goraghanasynyň bütin tebigy toplumyny tebigy ýagdaýda saklamak arkaly biologik we genetik köpdürlüligi goramagyň we aýap saklamagyň düzgünini üpjün etmek;

2) Tebigatyň ýylýazgysyny ýöretmek;

3) ylmy barlaglary geçirmek, tebigy serişdeleriň goragyny we peýdalanylyşyny kämilleşdirmek boýunça ylmy taýdan esaslandyrylan maslahatlary taýýarlamak;

4) döwlet tebigy goraghanasynyň ekologik ulgamyna ýaramaz täsir edip biljek hojalyk we beýleki obýektleriň taslamalarynyň we ýerleşdiriş shemalarynyň döwlet ekologik seljermesine gatnaşmak;

5) tebigaty goramak we goraghana işi babatda ylmy işgärleriň we hünärmenleriň taýýarlanylmagyna ýardam etmek;

6) ekologik aň-bilim işini geçirmek.

22-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalary goramak düzgüni

1. Döwlet tebigy goraghanasynyň çäginde goraghana düzgüni bellenilýär, onda şu aşakdakylar gadagan edilýär:

1) ýeriň gidrologik düzgünini üýtgedýän hereketler;

2) döwlet tebigy goraghananyň işi bilen baglanyşykly bolmadyk jaýlary, desgalary, ýollary, turba geçirijileri, elektrik geçiriji liniýalary we beýleki kommunikasiýalary we obýektleri gurmak;

3) geologiýa-gözleg işleri we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary işläp taýýarlamak;

4) toprak örtüginini bozmak, minerallaryň çykymlaryny bozmak we dag jynslarynyň üstüni ýalaňaçlamak;

5) tokaýdan peýdalanmagyň ähli görnüşleri, ot-iymlik otlary, dermanlyk we beýleki ösümlikleri taýýarlamak, mal bakmak we ösümlük örtügininiň bozulmagyna getirýän ösümlük dünýäsinden peýdalanmagyň beýleki görnüşleri;

6) aw etmek, balyk tutmak, haýwanlary tutmak we ýok etmek, haýwanlaryň ýaşaýan gurşawyny bozmak;

7) haýwanlaryň we ösümlükleriň täze görnüşleriniň öwrenişdirilmegi (aklimatizasiýasy) we öri meýdanlaryň tebigy sygyjylygyndan ugur alyp ýol berilýänden artyk haýwanlaryň aýry-aýry görnüşleriniň sanyny artdyrmak boýunça çäreleri geçirmek;

8) döwlet tebigy goraghanada ylmy barlaglary ýerine ýetirmek üçin gerek bolan materiallardan başga kolleksiyä materiallaryny ýygnamak;

9) ekologiýa ulgamyna, biologik köpdürlülüğe ýaramaz täsir edýän himiki maddalary we preparatlary ulanmak;

10) öý haýwanlaryny sürmek, mehanizmlenendirilen ulag serişdeleriniň umumy peýdalanylýan ýollaryň we suw ýollarynyň daşynda ondan-oňa hereketi;

11) bellenilen kadalardan ýokary geçýän emeli gelip çykyşly galmagal we akustik täsirler.

2. Döwlet tebigy gorahnalarynda şulara ýol berilýär:

1) ýaramaz antropogen täsirlerine sezewar edilýän tebigy toplumlaryň we tebigatyň aýry-aýry obýektlerini dikeltmek we üýtgemeleriň önüni almak boýunça çäreleri amala aşyrmak;

2) ýangyna garşy we sanitariýa çärelerini geçirmek;

3) ylmy-barlag we beýleki maksatlaýyn wezipeleri ýerine ýetirmek üçin gerek bolan iş;

4) ekologik monitoringini amala aşyrmak (Tebigatyň ýylýazgysyny ýöretmek);

5) ekologiýa aň-bilim işini geçirmek.

3. Fiziki şahslaryň döwlet tebigy goraghanasynyň ýerinde bolmagyna diňe rugsat beriji resminamalar bolan mahalynda ýol berilýär.

23-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalarynda ylmy-barlag işi

1. Döwlet tebigy goraghanalarynda ylmy-barlag işi tebigy toplumlary, tebigatyň aýry-aýry obýektlerini, ekologik ýagdaýa baha bermek we çaklamak, tebigaty goramagyň ylmy esaslaryny işläp taýýarlamak, biologik köpdürlüligi aýap saklamak, ekologik ulgamlary we döwlet goraghana gaznasynyň obýektlerini dikeltmek maksady bilen "Tebigatyň ýylýazgysy" maksatnamasy boýunça tebigy prosesleriň, monitoringiniň ösüşini öwrenmek boýunça stasionar we beýleki syn etmeler, synag işleri arkaly amala aşyrylýar.

2. Döwlet tebigy goraghanalarda ylmy-barlag işlerini geçirmek üçin ylmy işgärleriň degişli wezipesi bilen ylmy düzüm birlikleri döredilýär.

3. Döwlet tebigy goraghanalaryň ylmy düzüm birlikleriniň işiniň esasy ugurlary aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýar.

4. Ylmy işgärleriň ylmy barlaglarynyň meýilnamalaryna, hasabatlaryna garamak üçin döwlet tebigy goraghanalarynda ylmy-tehniki geňeşler döredilýär, olaryň düzümine beýleki ylmy edaralaryň ylmy işgärleri we hünärmenleri girip bilerler.

24-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalaryň ekologiýa aň-bilim işi

1. Döwlet tebigy goraghanalaryň ekologiýa aň-bilim işi ekologiýa bilimini döretmek we ösdürmek, tebigy gurşawy, biologik köpdürlüligi aýap saklamak we goraghana işini ösdürmek üçin ilatyň ekologik bilimini, terbiýesini we medeniýetini kemala getirmek we ösdürmek maksady bilen amala aşyrylýar.

2. Ekologiýa aň-bilim çärelerini geçirmek üçin döwlet tebigy goraghanalarynda sapa-merkezleri, muzeýler, ekspozisiýalar, görkeziş bölekleri we beýleki obýektler döredilip bilner.

3. Ekologiýa aň-bilim işini amala aşyranlarynda döwlet tebigy goraghanalar beýleki guramalardan we jemgyýetçilik birleşiklerinden hünärmenleri çekip bilerler.

25-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalaryň gorag zolaklarynyň düzgüni

1. Döwlet tebigy goraghanalaryň gorag zolaklarynda şu aşakdakylar gadagandyr:

1) täze ilatly punktlary döretmek we bar bolanlaryny giňeltmek;

2) obýektleri ýerleşdirmek, taslamak, gurmak we ulanmak, döwlet tebigy goraghanasynyň ekologik ulgamlaryna ýaramaz täsir edýän täze tehnologiýalary ornaşdyrmak;

3) haýwanat we ösümlük dünýäsi üçin zäherli awuly himikatlary, dökünleri we gerbisidleri ulanmak bilen intensiw görnüşlerde oba we tokaý hojalygyna ornaşdyrmak;

4) galyndylary ýerleşdirmek, atmosfera we suw çeşmelerine hem-de topraga hapalaýjy maddalary we hapa suwlary dökmek;

5) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary çykarmak;

6) höwesjeň, sport we senagat taýdan aw etmek;

7) radioaktiw materiallary we senagat galyndylaryny gömmek;

8) döwlet tebigy goraghanasynyň ekologiýa ulgamlarynyň gidrologik düzgünini üýtgetmäge ukyply iş (suwlaryň tebigy akymyny bes etmäge ýa-da azaltmaga getirýän bentleriň, gaçylaryň, gidrotehniki desgalaryň we beýleki obýektleriň gurluşygy);

9) ýabany haýwanlaryň we ýabany ösýän ösümlikleriň keseki görnüşleriniň introduksiýasy;

10) döwlet tebigy goraghanasynyň ekologik ulgamlaryna zyýanly täsir edýän başga iş.

2. Döwlet tebigy goraghanalaryň gorag zolaklarynyň ýerlerinde goraghananyň ekologik ulgamlarynyň ýagdaýyna ýaramaz täsir etmeýän hojalyk işiniň dürli görnüşleri amala aşyrylyp bilner:

1) tokaý-hojalyk işi;

2) mallaryň bakylmagyny we ot orulmagyny goşup, döp bolan ýerden peýdalanmak, şeýle hem biologik köpdürlüligiň uzak wagtlap abat saklanylmagyny we şeksizligini üpjün etmegiň ýerlerinde başga iş.

3) syýahatçylyk we dynç alyş-sagaldyş işi;

4) mineral suwlary, balneologik we klimat serişdelerini peýdalanmak;

5) senagat taýdan balyk tutmak, höwesjeň we sport balykçylygy;

6) ýangynlary söndürmek boýunça ýerüsti we awiasiýa işlerini geçirmek;

7) bozulan ýerleriň rekultiwasiýasy;

8) tokaý we beýleki ösümlük bileleşiklerini dikeltmek;

9) ýabany haýwanlaryň ýaşaýan gurşawyny we sanyny dikeltmek;

10) Türkmenistanyň kanunçylygynda gadagan edilmedik işiň beýleki görnüşleri.

IV BAP. DÖWLET BIOSFERA GORAGHANALARY

26-njy madda. Döwlet biosfera goraghanalary hakynda umumy düzgünler

1. Döwlet biosfera goraghanasy – ýerüsti we suw (deňiz) ekologik ulgamlaryny öz içine alýan aýratyn goralýan tebigy ýer ýa-da tebigy toplumlaryň we olar bilen baglanyşykly tebigy obýektleriň biologik köpdürlüligini goramak, gorap saklamak, dikeltmek we saklamak üçin niýetlenen şeýle ekologik ulgamlaryň utgaşmagy.

2. Döwlet biosfera goraghanasynyň hukuk statusy global ekologik monitoringini amala aşyryan we ÝUNESKO-nyň güwänamasyny alan aýratyn goralýan tebigy ýere berilýär.

3. Döwlet biosfera goraghanasy ýuridik şahsdyr we aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ygtyýarly ýerine ýetiriji häkimiýetiň edarasynyň hödürnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen tebigaty goraýyş döwlet edarasy görnüşinde döredilýär.

4. Degişli ýeri döwlet biosfera goraghanasy diýip yglan etmek hakyndaky karar goraghana düzgüniniň zolagyndan (ýadrosyndan) başga degişli ýer böleklerini (suw obýektlerini) olaryň eýelerinden we peýdalanyjylaryndan almaklyga eltmeýär.

5. Döwlet biosfera goraghanalary aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ygtyýarly ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýan olar hakdaky düzgünnamasynyň esasynda hereket edýärler.

27-nji madda. Döwlet biosfera goraghanalarynyň işiniň esasy ugurlary we zolaklara bölünişi

1. Şu aşakdakylar döwlet biosfera goraghanalarynyň işiniň esasy ugurlaryna degişlidir:

1) genetik serişdeleri, biologik görnüşleri, ekologik ulgamlary we landşaftlary aýap saklamak;

2) ýeriň durnukly sosial-ykdysady ösüşine ýardam etmek;

3) ylmy barlaglary, ekologik emele gelmeleri geçirmek we işgärleri taýýarlamak, şeýle hem daşky gurşawy goramak we durnukly ösdürmek maksady bilen amala aşyrylýan döwlet we ýerli derejedäki çäreler bilen baglanyşykly monitoring;

4) döwlet biosfera goraghanasynyň ýerini dynç alyş-sagaldyş, syýahatçylyk we çäklendirilen hojalyk maksatlarynda peýdalanmak.

2. Döwlet biosfera goraghanasynyň ýeri goragyň we peýdalanmagyň düzgüniniň dürli görnüşleri bilen zolaklara bölünýär:

1) goraghana düzgüniniň zolagy (ýadro) – genetik serişdeleri, biologik köpdürlüligi, ekologik ulgamlary we landşaftlary, uzak möhletleýin aýap saklamak üçin niýetlenen we bu maksatlara ýetmek üçin ýeterlik möçberleri bolan zolak;

2) bufer zolagy – ýeriň bölegi bolup, ol esasy zolagyň – goraghana düzgüniniň (ýadronyň) zolagynyň töwereginde ýerleşendir we ekologik taýdan gözükdirilen hojalyk işini alyp barmak we biologik serişdeleri durnukly gaýtadan döretmek üçin peýdalanylýar;

3) Daşarky geçiş zolagy – aýratyn ýer bolup, onda tebigy serişdeleriň rejeli peýdalanylmagyny üpjün edýän däbe öwrülen hojalyk işine rugsat berilýär.

28-nji madda. Döwlet biosfera goraghanalarynyň goraghana düzgüni

1. Döwlet biosfera goraghanasynyň goraghana düzgüniniň (ýadronyň) zolagynda ylmy barlaglar we tebigy gurşawyň ýagdaýynyň monitoringi geçirilýär, şol sanda Tebigatyň ýylýazgysyny ýöretmek geçirilýär, şeýle hem ekologiýa aň-bilim maksatlarynda çäreler amala aşyrylýar.

2. Döwlet biosfera goraghanasynyň goraghana düzgüniniň (ýadro) zolagynda islendik hojalyk işi we ýeri dynç alyş-sagaldyş taýdan peýdalanmak gadagandyr, şu Kanunyň 22-nji maddasynyň birinji bendinde bellenen döwlet tebigy goraghanasynyň düzgüniniň görnüşine laýyk gelýän goragyň goraghana düzgüni bellenilýär.

Fiziki şahslaryň döwlet biosfera goraghanasynyň goraghana düzgüniniň (ýadro) zolagynyň ýerleşýän ýerine barylmagyna diňe rugsat beriji resminamalar bolan mahalynda ýol berilýär.

3. Döwlet biosfera goraghanasynyň bufer zolagynda çäklendirilen we düzgünleşdirilýän işiň dürli görnüşleri amala aşyrylyp bilner:

1) ylmy barlaglar we hünärmenleri okatmak hem-de taýýarlamak merkezlerini guramak;

2) daşky gurşawyň monitoringi we ekologiýa ulgamlarynyň üýtgemelerine gözegçilik;

3) tokaý hojalyk işi, ýangyna garşy çäreler we tokaý massiwlerini goramak;

4) goraghana zolagynyň (ýadronyň) biologik köpdürlüliginiň uzak wagtlap abat saklanylmagyny we şeksizligini hem-de tutuş döwlet biosfera goraghanasynyň ekologik ulgamlarynyň durnuklylygyny üpjün etmegiň ýerlerinde däbe öwürülen ýerden peýdalanmak;

5) biologik we landsaft köpdürlüligi, tebigy ekologik ulgamlary dikeltmek boýunça çäreleriň giňeldilip geçirilmegi;

6) fiziki şahslar tarapyndan aýratyn goralýan tebigy ýerlere barmagyň kadalaryna laýyklykda syýahatçylyk, dynç alyş-sagaldyş taýdan peýdalanmak;

7) ekologik bilim, öwredijilik maksatnamalary geçirmek we tebigatdan durnukly peýdalanmagyň görkezilýän böleklerini guramak.

4. Döwlet biosfera goraghanasynyň bufer zolagynda goraghana zolagynyň (ýadrosynyň) ekologiýa ulgamynyň ýagdaýyna ýaramaz täsir edip biljek iş gadagandyr.

Döwlet biosfera goraghanasynyň bufer zolagynda işiň şu aşakdaky görnüşleri gadagandyr:

1) täze ilatly ýerleri döretmek;

2) senagat obýektlerini gurmak we ýerleşdirmek;

3) geologiýa gözleg işlerini geçirmek we gazylp alynýan peýdaly baýlyklary işläp taýýarlamak;

4) esasy peýdalanylýany çapmak;

5) ösümlikleriň we haýwanlaryň täze görnüşleriniň introduksiýasy;

6) gorag zolagynyň (ýadronyň) we bufer zolagynyň ýerleriniň gidrologik düzgünini üýtgedýän hereketler;

7) goraghana zolagynyň (ýadronyň) ekologik ulgamyna ýaramaz täsir etmäge ukyply beýleki iş.

5. Döwlet biosfera goraghanalarynda ylmy, ekologiýa-aň bilim, syýahatçylyk we dynç alyş-sagaldyş işi şu Kanunyň 23-nji, 24-nji we 32-nji maddalarynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

6. Daşky geçiş zolagy şu Kanunyň 8-nji maddasyna laýyklykda döredilýän aýratyn goralýan tebigy ýerleriň gorag zolagynyň düzgünine laýyk gelýän zolak hökmünde döredilýär.

7. Döwlet biosfera goraghanasynyň gorag zolagynda:

1) tebigy serişdeleriň durnukly peýdalanylmagyny üpjün edýän ýerden peýdalanyjylaryň däbe öwrülen hojalyk işiniň esasy görnüşlerine rugsat berilýär;

2) döwlet biosfera goraghanasynyň ekologik ulgamlaryna ýaramaz täsir edýän tebigatdan peýdalanmagyň we hojalyk işiniň görnüşleri gadagan edilýär ýa-da çäklendirilýär.

Döwlet biosfera goraghanasynyň gorag zolagynda ýerden peýdalanyjylaryň hojalyk işiniň çäklendirilmegi şu Kanuna laýyklykda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ýerli edaralarynyň kararlary bilen belleniýär.

V BAP. MILLI TEBIGY SEÝILGÄHLER

29-njy madda. Milli tebigy seýilgähler hakynda umumy düzgünler

1. Milli tebigy seýilgähler aýratyn goralýan tebigy ýerlerdir (akwatoriýalardyr), olar tebigy toplumlary we tebigaty goraýyş, ekologiýa aň-bilim, ylmy, syýahatçylyk, dynç alyş-sagaldyş maksatlary üçin niýetlenen aýratyn ekologik, taryhy we estetiki gymmaty bolan tebigy toplumlary we obýektleri öz içine alýar.

2. Milli tebigy seýilgäh ýuridik şahsdyr we aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň hödürnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary boýunça döwlet tebigaty goraýyş edarasy görnüşinde döredilýär.

3. Degişli ýeri milli tebigy seýilgäh diýip yglan etmek hakynda karar şu Kanunyň 31-nji maddasynyň birinji böleginiň 1-nji we 2-nji bentlerinde göz

öňünde tutulan funksional zolaklaryň ýerlerinden başga olaryň eýelerinden we peýdalanyjylaryndan degişli ýer bölekleriniň (suw obýektleriniň) alynmagyna eltmeýär.

4. Milli tebigy seýilgähler aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýan olar hakdaky düzgünnamalaryň esasynda hereket edýärler.

30-njy madda. Milli tebigy seýilgähleriň işiniň esasy ugurlary

Milli tebigy seýilgähleriň işiniň esasy ugurlaryna şular degişlidir:

- 1) tebigy toplumlary we täsin tebigy obýektleri, tebigy we taryhy-medeni mirasyň obýektlerini tebigy ýagdaýda aýap saklamak;
- 2) bozulan tebigy toplumlary dikeltmek;
- 3) floranyň we faunanyň aýratyn düzüm birliklerini goramak we gaýtadan döretmek;
- 4) milli tebigy seýilgähi goramak düzgünini üpjün etmek;
- 5) milli tebigy seýilgähiň ýerinde ekologik monitoringini ýöretmek;
- 6) tebigy obýektleri we toplumlary aýap saklamagyň ylmy usullaryny işläp taýýarlamak we ulanmak;
- 7) ylmy barlaglary geçirmek, tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda ylmy işgärleriň we hünärmenleriň taýýarlanylmagyna ýardam etmek;
- 8) ekologiýa aň-bilim işini geçirmek;
- 9) milli tebigy seýilgähi ekologiýa aň-bilim, ylmy, syýahatçylyk, dynç alyş-sagaldyş we çäklendirilen hojalyk maksatlarynda peýdalanmak üçin şertleri döretmek.

31-nji madda. Milli tebigy seýilgähleriň ýerini zolaklara bölmek we olardan peýdalanmak düzgüni

1. Milli tebigy seýilgähleriň ýeri şu aşakdaky funksional zolaklara bölünip bilner, bu ýerde olaryň tebigy, taryhy-medeni we beýleki aýratynlyklaryny hasaba almak bilen aýratyn goragyň differensirlenen düzgüni belleniýär:

1) berk gorag zolagy (goraghana zolagy), onuň ýerinde islendik hojalyk işi we ýeri dynç alyş-sagaldyş taýdan peýdalanmak gadagandyr we döwlet tebigy goraghanasyny goramagyň düzgünine laýyk gelýän goraghana gorag düzgüni belleniýär.

Milli tebigy seýilgähleriň berk gorag zolagynyň (goraghana zolagy) ýerleşýän ýerine barylmagyna diňe rugsat beriji resminamalar bolan mahalynda ýol berilýär;

2) aýratyn duýgur zolak, onuň ýerlerinde tebigy toplumlary we obýektleri aýap saklamak üçin şertler üpjün edilýär, hojalyk we dynç alyş-sagaldyş işi gadagandyr, çäklendirilen we pugta düzgünleşdirilýän syýahatçylyk we dynç alyş, ýerli ilat bilen tebigy serişdeleri rejeli ýygnamak muňa girmeýär;

3) ekologik syýahatçylyk we dynç alyş-sagaldyş taýdan peýdalanmak, şol sanda syýahatçylyk ugurlaryny, ýodalaryny we synlaýyş meýdançalaryny, dynç alyş, bedenterbiýe-sagaldyş we sport işini guramak üçin, şeýle hem ýerli ilat bilen tebigy serişdeleri rejeli peýdalanmak üçin niýetlenen rejeli peýdalanyş zolagy;

4) gelýänlere hyzmat etmek, gije ýatylýan ýerleri, palatkaly lagerleri we syýahatçylyk serwisiniň beýleki obýektlerini, gelýänlere medeni, durmuş we maglumat hyzmaty, höwesjeňlik, sport awuny we balyk tutmagy guramagy, şeýle hem milli tebigy seýilgähiniň goragyny we işlemegini üpjün etmek hojalyk işini alyp barmak üçin niýetlenen intensiw peýdalanyş zolagy.

Intensiw peýdalanyş zolagynda ilatly nokatlar ýerleşdirilýär, ol ýerde döp bolan hojalyk işi, senetçilik we halk senetleri, şeýle hem olar bilen baglanyşykly onuň administrasiýasy bilen ylalaşyp, milli tebigy seýilgähe zyýan getirmeýän ýerlerde tebigy serişdelerden peýdalanmaga ýol berilýän ilatly nokatlar ýerleşdirilýär.

2. Milli tebigy seýilgähiň ýerini zolaklara bölmek we onuň ölçeglerini we serhetlerini üýtgetmek aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan geçirilýär.

3. Milli tebigy seýilgähleriň ýerinde tebigy toplumlara we ösümlük hem-de haýwanat dünýäsiniň obýektlerine, medeni-taryhy obýektlere zyýan ýetirip biljek, milli tebigy seýilgähiň maksatlaryna we wezipelerine ters gelýän islendik iş, şol sanda aşakdakylar gadagandyr:

- 1) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary agtarmak we işläp bejermek;
- 2) toprak örtügiň bozulmagyna we geologik ýalaňaçlanma eltyän iş;
- 3) gidrologik düzgüniň üýtgemegine eltyän iş;
- 4) magistral ýollary, turba geçirijileri, elektrik geçiriji liniýalary we beýleki kommunikasiýalary gurmak, şeýle hem milli tebigy seýilgähleriň işlemegi bilen baglanyşykly bolmadyk hojalyk we ýaşaýyş jaý obýektlerini gurmak we ulanmak;
- 5) sport-köpçülik we tomaşa çärelerini geçirmek;
- 6) ösümlükleriň we haýwanlaryň, keseki ýerli floranyň we faunanyň introduksiýasy;
- 7) tokaýlary çapmak (tokaýlary çapmak, gözegçilik etmek we sanitariýa taýdan çapmak, şeýle hem raýatlar tarapyndan agajy taýýarlamak; öz hajatlary üçin dermanlyk ösümlüklerini we tehniki çig mal, ýabany ösýän miweli ekinleri, hozlary, kömelekleri, ir-iýmişleri we beýleki agaç däl tokaý serişdelerini düzgünleşdirip ýygnamak muňa degişli däldir); senagat taýdan aw awlamak we kenarýaka balyk tutmak; ösümlük we haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň gurşawyny we ýaşaýan şertlerini bozmaga eltyän iş.

4. Milli tebigy seýilgählerde ýerleriň ekologik, ylmy, estetiki, medeni we dynç alyş-sagaldyş gymmatlygyny peseltmäge eltyän işiň beýleki görnüşleri gadagan edilip ýa-da çäklendirilip bilner.

32-nji madda. Milli tebigy seýilgählerde syýahatçylyk we dynç alyş-sagaldyş işiniň aýratynlyklary

1. Milli tebigy seýilgähleriň çäginde syýahatçylyk we dynç alyş-sagaldyş işi aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy, saglygy goraýyş babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy, syýahatçylyk babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy

we kärdeşler arkalaşygy edarasy bilen bilelikde tassyklanylýan kadalara laýyklykda amala aşyrylýar.

2. Tebigy şertlerde ekologik syýahatçylygy we dynç alşy geçirmek aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň edarasynyň karary boýunça degişli jaýlary we desgalary, şeýle hem ýer böleklerini kärendesine bermek arkaly milli tebigy seýilgähler tarapyndan amala aşyrylýar (berk goralýan zolakdan we aýratyn duýgur zolakdan başga).

33-nji madda. Milli tebigy seýilgähleriň gorag zolaklarynyň düzgüni

1. Milli tebigy seýilgähiň gorag zolagynda:

1) tebigy serişdeleriň durnukly peýdalanylmagyny üpjün edýän ýerden peýdalanyjylaryň döp bolan hojalyk işiniň esasy görnüşlerine rugsat berilýär;

2) şu Kanunyň 25-nji maddasynyň birinji böleginiň 1-nji we 2-nji bentleri bilen bellenen, milli tebigy seýilgähiň ekologik ulgamlaryna ýaramaz täsir edýän tebigatdan peýdalanmagyň we hojalyk işiniň görnüşleri gadagan edilýär ýa-da çäklendirilýär.

2. Milli tebigy seýilgähiň gorag zolagynda ýerden peýdalanyjylaryň hojalyk işiniň çäklendirmeleri şu Kanuna laýyklykda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ýerli edaralarynyň kararlary bilen belleniýär.

VI BAP. DÖWLET TEBIGY ÇÄKLI GORAGHANALAR

34-nji madda. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar hakynda umumy düzgünler

1. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar tebigy çäkli goraghananyň önünde goýlan tebigaty goraýyş wezipelerini ýerine ýetirmek üçin gerek bolan döwürde tebigy toplumlary ýa-da olaryň düzüm böleklerini aýap saklamak, gaýtadan döretmek, dikeltmek we ekologik balansy saklamak maksady bilen döredilýän aýratyn goralýan tebigy ýerlerdir (akwatoriýalardyr).

2. Aşakdaky ýaly döwlet tebigy çäkli goraghanalar döredilýär:

1) döwlet ähmiýetli – aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň tekliplnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen;

2) ýerli ähmiýetli - aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylyp, ýerine ýetiriji häkimiýetiň ýerli edaralarynyň kararlary bilen.

3. Ýeri (akwatoriýany) döwlet tebigy goraghana diýip yglan etmäge degişli ýer bölegini (suw obýektini) olaryň eýesinden ýa-da peýdalanyjydan almak bilen ýa-da alman ýol berilýär.

4. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar ýuridik şahsy döretmek bilen ýa-da ony döretmezden döredilip bilner.

5. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar olaryň işlemek möhletlerini görkezmezden (möhletsiz) ýa-da azyndan on ýyl möhlet üçin döredilýär.

6. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanýan olar hakyndaky düzgünnamalaryň esasynda hereket edýärler.

35-nji madda. Döwlet tebigy çäkli goraghanalaryň görnüşleri

1. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar şu aşakdaky görnüşlere bölünýär:

1) ösümlikleriň we haýwanlaryň gymmatly, seýrek we ýok bolup gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini aýap saklamak, gaýtadan döretmek we dikeltmek üçin we olaryň migrasiýasynyň ýollaryna niýetlenen biologik;

2) aýry-aýry gazylyp alynýan obýektleri we olaryň toplumlaryny aýap saklamak üçin niýetlenen paleontologik;

3) gymmatly suw obýektlerini aýap saklamak üçin niýetlenen gidrologik;

4) seýrek biologik we minerologik emele gelmeleri aýap saklamak üçin niýetlenen geologik we mineralogik.

2. Döwlet tebigy çäkli goraghanalara goralýan tebigy ýerleriň beýleki görnüşleriniň arasynda möhüm ekologik ulgamlaryň we ekologik geçelgeleriň goralýan tebigy ýerleri degişli edilip bilner.

36-njy madda. Döwlet tebigy çäkli goraghanalaryň goragynyň düzgüni

1. Döwlet tebigy çäkli goraghanalaryň ýerinde döwlet tebigy çäkli goraghanalaryň maksatlaryna we wezipelerine ters gelýän ýa-da tebigy toplumlara we olaryň düzüm birliklerine zyýan ýetirýän işiň görnüşleri çäklendirilip ýa-da gadagan edilip bilner.

2. Her bir döwlet tebigy çäkli goraghanasynyň düzgüniniň aýratynlyklary aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanýan düzgünnama bilen kesgitlenilýär.

3. Döwlet tebigy çäkli goraghanalaryň serhetlerinde ýerleşen ýer bölekleriniň eýeleri we peýdalanyjylary bolan ýuridik we fiziki şahslar döwlet tebigy çäkli goraghanalarynda bellenen gorag düzgünini berjaý etmäge borçludyr.

VII BAP. DÖWLET TEBIGY ÝADYGÄRLIKLERI

37-nji madda. Döwlet tebigy ýadygärlikler hakynda umumy düzgünler

1. Döwlet tebigy ýadygärlikleri ekologik, ylmy, geologik, taryhy-medeni we ekologik gatnaşyklarda seýrek duş gelýän gymmatly tebigy toplumlary we obýektleri öz içine alýan aýratyn goralýan tebigy ýerlerdir.

2. Aşakdaky tebigy toplumlary we obýektler döwlet tebigy ýadygärlikler diýlip yglan edilýär:

1) döwlet ähmiýetli – aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň hödürnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen;

2) ýerli ähmiýetli – aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylyp, ýerine ýetiriji häkimiýetiň ýerli edaralarynyň kararlary bilen.

3. Tebigy obýektleri we toplumlary döwlet tebigy ýadygärlikler diýip yglan etmek degişli ýer bölekleriniň (suw obýektleriniň) olaryň eýelik edijilerinden we peýdalanyjylaryndan alynmagyna eltmeýär.

4. Döwlet tebigy ýadygärlikler aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanýan olar hakdaky düzgünnamalaryň esasynda hereket edýärler.

38-nji madda. Döwlet tebigy ýadygärlikleriň görnüşleri

Döwlet tebigy ýadygärlikler şu aşakdaky görnüşlere bölünýär:

- 1) tebigy suw obýektlerini aýap saklamak üçin niýetlenen gidrologik (köl, derýa we başgalar);
- 2) ösümlikleriň, haýwanlaryň aýry-aýry görnüşlerini we olaryň seýrek populýasiýalarynyň aýap saklanylmagy üçin niýetlenen botaniki hem-de zoologik;
- 3) tebigat tarapyndan döredilen relýef görnüşlerini aýap saklamak üçin niýetlenen geomorfologik;
- 4) gazylyp alynýan obýektleri aýap saklamak üçin niýetlenen paleontologik;
- 5) geologik we minerologik emele gelmeleri aýap saklamak üçin niýetlenen geologik we minerologik;
- 6) üýtgeşik we aýratyn gymmatly tebigy landşaftlaryň aýap saklanylmagy üçin niýetlenen landşaft;
- 7) aýratyn gymmatly tebigy-antropogen landşaftlaryň ýa-da olaryň bölekleriniň utgaşmalarynyň aýalyp saklanylmagy üçin niýetlenen tebigy toplumlar.

Türkmenistanyň çäginde tapylan meteoritler hem goralmaga degişlidir.

39-njy madda. Döwlet tebigy ýadygärlikleriniň gorag düzgüni

1. Döwlet tebigy ýadygärlikleriniň gorag düzgüni gorag şahadatnamasyny, pasportyny resmileşdirmek we tebigy ýadygärligiň goragynyň üpjün edilmegine jogapkär guramany kesgitlemek bilen aýratyn goralýan ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan belenilýär.

2. Çäginde (akwatoriýasynda) döwlet tebigy ýadygärlikleri bolan ýa-da işi bu ýadygärlikleriň ýagdaýyna ýaramaz täsir edip biljek ýuridik we fiziki şahslar olary goramagyň belenen düzgünini berjaý etmäge borçludylar.

3. Döwlet tebigy ýadygärlikleriň ýerinde tebigy ýadygärlikleriň aýalyp saklanylmagyna howp salýan iş çäklendirilip ýa-da gadagan edilip bilner.

VIII BAP. SAGALDYŞ MAKSATLY TEBIGY ÝERLER

40-njy madda. Sagaldyş maksatly tebigy ýerler hakynda umumy düzgünler

1. Sagaldyş maksatly tebigy ýerlere tebigy faktorlar (mineral, termal, bejeriş suwlary we palçyklar, landşaft, klimat we beýleki tebigy serişdeler we tebigy gurşawyň häsiýetleri) bilen ilatyň kesellerini bejermegi we önüni almagy guramak üçin amatlylyklara, şeýle hem syýahatçylygy we ilatyň köpçülikleýin dynç alşyny guramak üçin tebigy-klimat şertlerine eýe bolan aýratyn goralýan tebigy ýerler (akwatoriýalar) degişlidir.

2. Sagaldyş maksatly tebigy ýerlere şypahana, tebigy ýerler we dynç alyş-sagaldyş zolaklary degişlidir.

41-nji madda. Şypahana tebigy ýerler

1. Şypahana tebigy ýerler bejeriş we sagaldyş häsiýetlerine, mineral we termal çeşmelerine, bejeriş palçyklarynyň ýataklaryna, landşaft, klimat we beýleki tebigy serişdelere hem-de tebigy gurşawyň häsiýetlerine, şeýle hem amatly klimat we beýleki şertlere eýelik edýän aýratyn goralýan tebigy ýerler (akwatoriýalar) bolup durýar.

2. Aşakdaky şypahana tebigy ýerler döredilýär:

1) döwlet ähmiýetli – saglygy goraýyş babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň we kärdeşler arkalaşygy edarasynyň tekliplnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen;

2) ýerli ähmiýetli – saglygy goraýyş babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy we kärdeşler arkalaşygy edarasy bilen ylalaşyp, ýerine ýetiriji häkimiýetiň ýerli edaralarynyň kararlary bilen.

3. Şypahana tebigy ýerleri goramagyň wezipeleri, hukuk statusy, guramaçylyk gurluşynyň, düzgüniniň aýratynlyklary ygtyýarynda onuň durýan edarasy tarapyndan tassyklanýan ol hakdaky düzgünnama bilen kesgitlenýär.

42-nji madda. Şypahana tebigy ýerleriň düzgüni

1. Şypahana tebigy ýerlerinde tebigy serişdeleriň we bejeriş häsiýetlerine eýelik edýän obýektleriň hiliniň ýaramazlaşmagyna we könelmegine getirip biljek iş gadagan edilýär ýa-da çäklendirilýär, şu aşakdakylary goşup:

1) mineral suwlardan we bejeriş palçyklaryndan başga gazylp alynýan peýdaly baýlyklaryň çykarylmagyny;

2) himiýa, sellýuloza-kagyz we metallurgiýa senagatynyň kärhanalarynyň işi;

3) agaç we gyrymsy agaç nahallaryny kesmek (tokaýlara gözegçilik çapylmalaryndan we sanitariýa çapylmalaryndan başga);

4) awuly himikatlary ulanmak;

5) awuly himikatlaryň we mineral dökünleriň ammarlaryny gurmak;

6) maslyk gömülýän ýerleri döretmek;

7) galyndylary saklamak we gömmek;

8) ýeriň gidrogeologiýa düzgünini üýtgetmek.

2. Ilatyň keselleriniň bejerilmegini we önüniň alynmagyny guramak üçin amatly bolan tebigy faktorlary aýap saklamak maksady bilen şypahana tebigy ýerlerde sanitariýa goragynyň okruglary (zolaklary)

bellenilýär. Sanitariýa goragynyň okruglarynda (zolaklarynda) topragyň, suw çeşmeleriniň, atmosfera howasynyň hapalanmagyna eltýän, ösümlük dünýäsine zyýan ýetirýän we şypahana tebigy ýerleriň bejeriş-sagaldyş häsiýetlerine ýaramaz täsir edýän topragyň, suw çeşmeleriniň, atmosfera howasynyň hapalanmagyna eltýän işleri geçirmek gadagandyr.

3. Döwlet ähmiýetli şypahana tebigy ýerlerde sanitariýa goragynyň okrugyny (zolaklaryny) döretmek, ölçegleri, serhetleri we düzgüni hakynda karar saglygy goragyş babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň we kärdeşler arkalaşygy guramalarynyň teklipnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kabul edilýär.

43-nji madda. Dync alyş-sagaldyş zolaklary

1. Dync alyş-sagaldyş zolaklary syýahatçylygy we ilatyň köpçülikleýin dync alyşy guramak üçin ýaramly tebigy-klimat şertleri bolan aýratyn goralýan tebigy ýerlerdir (akwatoriýalardyr).

2. Dync alyş-sagaldyş zolaklary saglygy goragyş babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň, syýahatçylyk babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň we kärdeşler arkalaşygynyň edarasynyň teklipnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen döredilýär.

3. Dync alyş-sagaldyş zolaklarynyň wezipeleri, hukuk statusynyň aýratynlyklary, guramaçylyk gurluşy, gorag düzgüniniň aýratynlyklary ygtyýarynda onuň durýan edarasy tarapyndan tassyklanýan ol hakdaky düzünnama bilen kesgitlenilýär.

44-nji madda. Dync alyş-sagaldyş zolaklarynyň düzgüni

1. Dync alyş-sagaldyş zolaklary tebigy obýektleriň we toplumlaryň ýagdaýyna baglylykda dürli düzgünli uçastoklara bölünip bilner.

2. Sagaldyş-dync alyş zolaklarynda şular gadagandyr:

- 1) dynç alyş-sagaldyş zolaklaryna ýaramaz täsir edýän himiýa, sellýuloza-kagyz, metallurgiýa we senagatyň beýleki pudaklarynyň kärhanalarynyň işi;
 - 2) agaç we gyrymsy agaç nahallaryny çapmak (tokaýa gözegçilik çapmalaryndan we sanitariýa çapmalardan başga);
 - 3) awuly himikatlary ulanmak;
 - 4) maslyk gömülýän ýerleri döretmek;
 - 5) galyndylary saklamak we gömmek;
 - 6) ýeriň gidrologik düzgünini üýtgetmek.
3. Ilatyň syýahatçylygyny we dynç alşyny guramak üçin amatly tebigy faktorlary aýap saklamak maksady bilen dynç alyş-sagaldyş zolagynda sanitariýa goragynyň zolaklary belenilýär.

IX BAP. DÖWLET BOTANIKA BAGLARY

45-nji madda. Döwlet botanika baglary hakynda umumy düzgünler

1. Döwlet botanika bagy - ösümlük dünýäsini, şol sanda seýrek we ösümlükleriň ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini goramak, köpeltmek we peýdalanmak boýunça ylmy barlaglary geçirmek üçin niýetlenen, tebigaty gorayyş döwlet edarasynyň statusy bolan aýratyn goralýan tebigy ýer.
2. Döwlet botanika baglarynyň esasy işine ösümlük dünýäsini aýap saklamagyň, köpeltmegiň we peýdalanmagyň ylmy esaslaryny işläp taýýarlamak degişlidir.
3. Döwlet botanika baglary tebigy, medeni, ýurduň we dünýä florasynyň ösümlükleriniň kolleksiyalaryny döredýärler we aýap saklanylmagyny üpjün edýärler.
4. Döwlet botanika baglarynda kolleksiyä we synag uçastoklary, gerbariler, nahalhanalar we tohumçylyk gurlary döredilýär.

5. Döwlet botanika baglary ýerleşen ýer bölekleri olaryň goragyny we peýdalanylmagyny, möhletsiz peýdalanylmagyny üpjün edýän guramalara berilýär.

6. Döwlet botanika baglary Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň tekliplnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen döredilýär.

7. Değişli ýerde döwlet botanika bagyny döretmek hakynda karar olary eýelerinden we peýdalanyjylardan değişli ýer bölekleriniň (suw obýektleriniň) alynmagyna eltýär.

8. Döwlet botanika bagynyň wezipeleri, ylmy ugry, hukuk statusynyň aýratynlyklary, guramaçylyk gurluşy, gorag düzgüniniň aýratynlyklary ygtyýarynda onuň durýan edarasy tarapyndan tassyklanýan ol hakdaky düzgünnama bilen kesgitlenilýär.

46-njy madda. Döwlet botanika baglarynyň zolaklara bölünmegi

Döwlet botanika baglary şu aşakdaky zolaklara bölünýär:

1) ekspozisiýa – ösümlikleri ösdürip ýetişdirmek we değişli ugurdaky hünärmenleriň barmagy üçin;

2) ylmy barlaglary geçirmek we ösümlikleriň genetiki fond kolleksiyalaryny aýap saklamak üçin;

3) jemgyýetçilik – gelyänleriň barmagy üçin;

4) administratiw we önümçilik-hojalyk.

47-nji madda. Döwlet botanika baglaryny peýdalanmak

1. Döwlet botanika baglary bellenen tertipde ylmy, medeni aň-bilim we okuw maksatlarynda peýdalanylýar.

2. Döwlet botanika baglarynda tebigy, medeni, ýurduň we dünýä florasynyň introduksiýasy we seleksiýasy boýunça, şeýle hem ösümlük dünýäsini

öwrenmek, aýap saklamak we netijeli peýdalanmak boýunça ylmy barlaglar geçirilýär.

3. Döwlet botanika baglary ylmy maglumatlaryň banklaryny, gaznalary, muzeýleri, lektorileri, kitaphanalary we arhiwleri döretmäge, bu guramalaryň işiniň meseleleri boýunça ylmy, ylmy-populýar edebiýaty döretmäge haklydyrlar.

4. Döwlet botanika baglary önümçilik synaglary üçin hojalyk synag bazalaryny döretmäge haklydyrlar.

5. Döwlet botanika baglary bu guramalaryň ugruna laýyk gelýän, ýöne olaryň esasy işine degişli bolmadyk hojalyk işi üçin gerek bolan kömekçi hojalyklaryny, ussahanalary, ösümlikleri satmak üçin ýöriteleşdirilen dükanlary we beýleki obýektleri edinmäge haklydyrlar.

X BAP. DÖWLET ZOOLOGIÝA SEÝILGÄHLERI

48-nji madda. Döwlet zoologiýa seýilgähleri hakynda umumy düzgünler

1. Döwlet zoologiýa seýilgähi – medeni aň-bilim, ylmy, okuw işi, genetiki fondy aýap saklamak, haýwanlaryň adaty, seýrek we ýok bolup gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini emeli gurşawyň şertlerinde köpeltmek üçin niýetlenen tebigaty gorayyş döwlet edarasynyň statusy bolan aýratyn goralýan tebigy ýer.

2. Döwlet zoologiýa seýilgähleriniň esasy işine haýwanat dünýäsini aýap saklamagyň, köpeltmegiň we peýdalanmagyň ylmy esaslaryny işläp taýýarlamak degişlidir.

3. Döwlet zoologiýa seýilgähleri ýerleşen ýer bölekleri olaryň goragyny we peýdalanylmagyny, möhletsiz peýdalanylmagyny üpjün edýän guramalara berilýär.

4. Döwlet zoologiýa seýilgähleri ýerine ýetiriji häkimiýetiň ýerli edaralarynyň tekliptomasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen döredilýär.

5. Değişli ýerde döwlet zoologiýa seýilgähini döretmek hakyndaky karar deęişli ýer böleklerini (suw obýektlerini) eýelerinden we peýdalanjylardan onuň alynmagyna eltmeýär.

6. Döwlet zoologiýa seýilgähiniň wezipeleri, ylmy ugry, hukuk statusynyň aýratynlyklary, guramaçylyk gurluşy, gorag düzgüniniň aýratynlyklary onuň ygtyýarynda bolan döwlet edarasy tarapyndan tassyklanýan ol hakydaky düzgünnama bilen kesgitlenilýär.

49-njy madda. Döwlet zoologiýa seýilgählerini zolaklara bölmek we olary goramagyň aýratynlyklary

1. Döwlet zoologiýa seýilgählerinde şu aşakdaky zolaklar bölünýär:

1) ekspozisiýa –haýwanlary saklamak we köpeltmek, şeýle hem deęişli ugurdaky hünärmenleriň barmagy üçin;

2) ylmy – ylmy barlaglary geçirmek üçin;

3) jemgyýetçilik – gelýänleriň barmagy üçin;

4) administratiw – önümçilik-hojalyk.

2. Döwlet zoologiýa seýilgähleriniň ýerinde olaryň wezipelerini ýerine ýetirmek bilen baglanyşykly bolmadyk we haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň aýalyp saklanmagynyň bozulmagyna eltýän islendik iş gadagandyr.

50-nji madda. Döwlet zoologiýa seýilgählerinde haýwanlary köpeltmek

1. Döwlet zoologiýa seýilgähleri ýurduň we dünýä faunasynyň haýwanlarynyň kolleksiyalaryny döredýärler we goralyp saklanmagyny üpjün edýärler.

2. Döwlet zoologiýa seýilgähleri haýwanlar bilen import we eksport amallaryny bellenilen tertipde amala aşyrýarlar, olary Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen talaplary berjaý etmek bilen zoologiýa ugurlary beýleki guramalar bilen çalyşýarlar.

3. Döwlet zoologiýa seýilgählerinde seýrek we haýwanlaryň ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini köpeltmek üçin weterinariýa, zootehniki gulluklar we pitomnikler döredilýär.

51-nji madda. Döwlet zoologiýa seýilgählerini peýdalanmak

1. Döwlet zoologiýa seýilgähleri ylmy, medeni aň-bilim we okuw maksatlarynda peýdalanylýar.

2. Döwlet zoologiýa seýilgählerinde erkin däl we ýarym erkin şertlerinde haýwanlary, şol sanda Türkmenistanyň Gyzyt kitabyna girizilen haýwanlary saklamak we köpeltmek babatda ylmy barlaglar geçirilýär.

3. Döwlet zoologiýa seýilgähleri ylmy maglumatlaryň banklaryny, gaznalary, muzeýleri, lektorileri, kitaphanalary we arhiwleri döretmäge, bu guramalaryň işiniň meseleleri boýunça ylmy, ylmy-populýar we beýleki edebiýaty neşir etmäge haklydyrlar.

4. Döwlet zoologiýa seýilgähleri hojalyk işi üçin zerur bolan we bu guramalaryň ugruna laýyk gelýän, ýöne olaryň esasy işine degişli bolmadyk kömekçi hojalyklary, ussahanalary, zoologiýa dükanlaryny we beýleki obýektleri edinmäge haklydyrlar.

XI BAP. EKOLOGIÝA ULGAMYNYŇ ELEMENTLERI

52-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamy bilen baglanyşykly ekologiýa ulgamynyň elementleri hakynda umumy düzgünler

1. Ekologiýa ulgamynyň elementleri olaryň ekologik ulgamlarynyň ýagdaýyna görä we öz ýerleşiş boýunça aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamy bilen baglanyşykly özara habar berýän ýer bölekleriniň, suw üstüniň we onuň astyndaky suw giňişliginiň jemi bolan tebigy toplumlardyr we tebigy hem-de medeni landşaftlaryň durnuklylygynyň, biologik köpdürlüligiň aýalyp saklanylmagyny üpjün edýärler.

2. Ekologiýa ulgamynyň elementlerine sagaldyş we dynç alyş-sagaldyş maksatly ýer bölekleri, aýratyn goralýan tebigy ýerleriň gorag zolaklary, ekologik geçelgeler, tokaý gaznasy, aw edilýän meýdanlar degişlidir.

3. Sagaldyş we dynç alyş-sagaldyş maksatly ýer böleklerini tokaý gaznasyny, aw edilýän ýerleri bellemek we peýdalanmak Türkmenistanyň kanunçylygy bilen düzgünleşdirilýär.

53-nji madda. Ekologik geçelgeler

1. Ekologik geçelgeler biologik köpdürlüligi aýap saklamak, aýratyn goralýan tebigy ýerlerde ýaşayan haýwanlaryň köpelmegi we ösýän ösümlikleriň tebigy ýaýramagynyň ýollary arkaly goramak maksady bilen aýratyn goralýan tebigy ýerler bilen ekologik ulgamyň beýleki elementleriň arasyndaky giňişlik aragatnaşygyny üpjün etmek üçin döredilýär.

2. Ekologik geçelgeleriň ýer böleklerinde ýabany haýwanlaryň wagtlaýyn ýaşayan ýerlerinde olaryň aýalyp saklanylmagyny, köpelyän döwürlerinde uçmagyny, geçmegini, ýabany haýwanlaryň köpelyän ýerlerini aýap saklamagy üpjün edýän, bu ýerleri peýdalanmagy düzgünleşdirýän düzgüni bellenilýär.

3. Ekologik geçelgeleriň serhetleri we meýdanlary, olary goramagyň düzgüniniň görnüşleri aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy we ýer serişdeleri babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

XII BAP. AÝRATYN GORALÝAN TEBIGY ÝERLERI GORAMAK

54-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramak düşüňjesi

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramak Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmalaryny ýüze çykarmak we önüni almak üçin aýratyn goralýan tebigy ýerde geçirilýän çäreleriň toplumydyr.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramak ýer we suw serişdelerini we biologik köpdürlüligi goramak, ýangynlaryň önüni almak we ýüze çykarmak maksady bilen ýerlerde patrullyk edilmegini öz içine alýar.

3. Ýangynlaryň önüni almak, ýüze çykarmak we ýok etmek ýangyn howpsuzlygy babatda Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň talaplaryna laýyklykda geçirilýär.

55-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalaryny, döwlet biosfera goraghanalaryny we milli tebigy seýilgähleri goramak

1. Döwlet tebigy goraghanalaryny, döwlet biosfera goraghanalaryny, milli tebigy seýilgähleri we olaryň gorag zolaklaryny goramak görkezilen aýratyn goralýan tebigy ýerleriň tebigaty goraýyş döwlet edaralarynyň döwlet inspeksiýasynyň gulluklary tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Döwlet inspeksiýasynyň gulluklarynyň döwlet gözegçileri öz gulluk borçlaryny ýerine ýetirenlerinde daşky gurşawyň goragyna döwlet gözegçiligini amala aşyryan edaralaryň wezipeli adamlarynyň hukuklaryndan peýdalanýarlar.

56-njy madda. Döwlet gözegçileriniň hukuklary

1. Döwlet gözegçileri döwlet tebigy goraghanalarynyň, döwlet biosfera goraghanalarynyň, milli tebigy seýilgähleriniň we olaryň gorag zolaklarynyň ýerleriniň serhetlerinde şu aşakdaky hukuklara eýedirler:

1) aýratyn goralýan tebigy ýerlerde bolýan adamlaryň bolmak hukugyna bolan rugsadyny barlamak;

2) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň berjaý edilişini barlamak üçin döwlet tebigy goraghanalarynyň, döwlet biosfera goraghanalarynyň, milli tebigy seýilgähleriniň we olaryň gorag zolaklarynyň çäginde bolýan ýuridik we fiziki şahslaryň islendik obýektlerine päsgelçiliksiz barmak;

- 3) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmalary ýüze çykarylanda ýuridik we fiziki şahslaryň işini duruzmak;
- 4) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmalary netijesinde ýetirilen zyýanyň möçberlerini kesgitlemek we munuň esasynda bu zyýanyň meýletin öwezini dolmak hakynda nägilelikleri günäkär adamlara bildirmek ýa-da olar babatda kazyýete arza bermek;
- 5) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmalary ýüze çykarylan halatlarda çäreler görmek üçin ykrarnamalar düzmek we materiallary ygtyýarly edaralara ibermek;
- 6) aýratyn goralýan tebigy ýerde, onuň gorag zolagynda aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygyny bozan şahslary tutup saklamak we olary hukuk gorajy edaralara eltmek;
- 7) aýratyn goralýan tebigy ýerlerde, onuň gorag zolagynda ulag we ýüzüji serişdeleri duruzmak, olary gözden geçirmek;
- 8) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygyny bozan ýuridik we fiziki şahslardan ok atýan ýaragy, bikanun alan önümini we ony almak guralyny Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde almak;
- 9) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde gulluk ýaragyny saklamak, götermek we ulanmak;
- 10) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde bir ülüňli eginbaş geýmek.

2. Döwlet gözegçileri Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň hasabyna bir ülüňli eginbaş we gulluk ýaragy bilen üpjün edilýärler.

57-nji madda. Döwlet tebigy çäkli goraghanalary we döwlet tebigy ýadygärlikleri goramak

Döwlet tebigy çäkli goraghanalary we döwlet tebigy ýadygärlikleri goramagy olar ygtyýarynda bolan ýuridik şahslar amala aşyrýarlar.

58-nji madda. Sagaldyş maksatly tebigy ýerleri goramak

Sagaldyş maksatly tebigy ýerleri (şypahana tebigy ýerleri we dynç alyş-sagaldyş zolaklaryny) goramak ýerine ýetiriji häkimiýetiň ýerli edaralary we saglygy goraýyş babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasynyň edara tabynlygyndaky gurluşlary, syýahatçylyk babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarly edarasy we kärdeşler arkalaşygy edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

XIII BAP. JEMLEÝJI DÜZGÜNLER

59-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda kanunçylygyň bozulmagy üçin jogapkärçilik

Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda kanunçylygy bozan günäkär ýuridik we fiziki şahslar Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen jogapkärçiligi çekýärler.

60-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda kanunçylygyň bozulmagynyň netijesinde ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak

1. Ýuridik we fiziki şahslar aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramagyň we peýdalanmagyň bellenen düzgüniniň bozulmagy bilen ýetirilen zyýanyň öwezini Türkmenistanyň kanunçylygynda belleniýän möçberlerde we tertipde dolmaga borçludylar.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri bellenen gorag düzgünini we peýdalanmagyny bozmak bilen ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak, düzgün bozujylary Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan jogapkärçilikden boşatmaýar.

61-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda halkara hyzmatdaşlygy

Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda halkara hyzmatdaşlygy Türkmenistanyň kanunçylygyna we halkara şertnamalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

62-nji madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

1. Şu Kanun onuň resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.
2. Türkmenistanyň Mejlisi tarapyndan 1992-nji ýylyň 19-njy maýynda kabul edilen "Aýratyn goralýan döwlet tebigy territoriýalary hakynda" Türkmenistanyň Kanunyny (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1992 ý., № 5, 41-nji madda) güýjüni ýitiren diýip hasap etmeli.

Türkmenistanyň
Prezidenti

Gurbanguly
Berdimuhamedow

Aşgabat şäheri.

2012-nji ýylyň 31-nji marty.

№ 286-IV.